

ПОЗАЧЕРГОВІ ВИБОРИ–2007

ЩО ВАРТО ЗНАТИ ВИБОРЦЕВІ

Видання є благодійним проектом Української освітньої програми реформ. Українську освітню програму реформ здійснює Міжнародна благодійна організація “Український освітній центр реформ” за фінансової підтримки Місії Агентства США з міжнародного розвитку в Україні, Білорусі та Молдові за грантом № 121-A-00-02-00002-00.

Український освітній центр реформ
вул. Микільсько-Слобідська, 2-а, 13-й пов.; 02002 Київ
тел.: (044) 490-69-88; факс: (044) 490-69-89
www.cure.org.ua

Текст буклету підготовано заходами Українського освітнього центру реформ (УОЦР). За надання консультаційної допомоги УОЦР висловлює велику подяку експертам Проекту “Сприяння організації виборів в Україні” (Агентство США з міжнародного розвитку).

Упорядник і редактор: Марта Боянівська
Дизайн обкладинки: Олександр Ворошило
Комп’ютерна верстка: Анна Алексеєнко

Наклад 5 000 прим. Зам. № 380 від 28.08.2007 р.
Надруковано з готового оригінал-макету в ТОВ “Адеф-Україна”
вул. Б. Хмельницького, 32, оф. 40-а; 01030 Київ
тел.: (044) 235-94-31, 235-33-03; факс: (044) 235-41-63
e-mail: adef@adef.kiev.ua

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Коли відбудуться позачергові вибори?

Позачергові вибори до Верховної Ради України відбудуться **30 вересня 2007 року**. Особливості голосування, роботи виборчих комісій та дільниць регулює Закон України “Про вибори народних депутатів України” № 1665-IV від 25 березня 2004 року, до якого внесено зміни згідно з Законом України № 1114-V від 1 червня 2007 року.

Щоб проголосувати, виборці мають прийти на виборчі дільниці від **7.00 до 22.00 год.**

Які партії та блоки ввійдуть до українського парламенту?

До Верховної Ради потраплять кандидати лише від тих партій та блоків, які наберуть не менше ніж **3%** голосів виборців. Голоси тих громадян, котрі віддали перевагу партіям та блокам, що не подолали тривідсоткового бар’єру, пропорційно будуть розподілені між тими учасниками виборчої кампанії, які набрали щонайменше 3% голосів.

Приклад. Припустімо, кожна з партій (блоків) А, Б, В, Г, Д і Є подолала тривідсотковий бар’єр, і разом вони набрали 80%

голосів виборців, тобто здобули 360 депутатських мандатів. Решта 20% припали на ті партії (блоки), за кожен з яких проголосували менше ніж 3% виборців. За Конституцією України, Верховна Рада має налічувати 450 депутатів. Тому 90 депутатських мандатів, яких бракує до 450, розподіляють між партіями А, Б, В, Г, Д і Є з огляду на їхню частку голосів виборців. Скажімо, якщо за партію А проголосували 18% виборців, то вона додатково одержить 18% від 90 “вільних” мандатів, тобто 20 місць у парламенті. А, наприклад, партія Б, що здобула підтримку 9% виборців, припаде ще 10 депутатських місць.

Хто має право голосувати?

Взяти участь у голосуванні може будь-який **громадянин України**, якому на день виборів, тобто 30 вересня, виповнилося **18 років**. Права голосу позбавлено лише тих осіб, котрих суд визнав недієздатними.

Які права має виборець?

Усі виборці мають **рівні права**. Участь у виборах є добровільною, а голосування — **вільним і таємним**. Кожний виборець

може проголосувати лише **один раз на одній виборчій дільниці**, де його внесено до списку виборців. Виборець може віддати **один голос** за одну партію чи один блок, вказані у виборчому бюлетені. До того ж кожний виборець має голосувати особисто: він не може передати будь-кому іншому ані свій голос, ані свій бюлетень. Виборець має дотримуватися таємниці голосування і нікому не показувати заповнений виборчий бюлетень.

Який документ дає право одержати виборчий бюлетень 30 вересня?

Виборчий бюлетень видають на підставі документу, що підтверджує особу та громадянство України. Виборець має показати на дільниці один з таких документів:

- паспорт громадянина України (якщо виборець голосує на території України або за кордоном — у тій країні, з якою не встановлено візового режиму);
- тимчасове посвідчення громадянина України (якщо виборець набув громадянство України недавно);
- військовий квиток (тільки в тому разі, якщо виборець є військовослужбовцем строкової служби);

- картку або довідку установи кримінально-виконавчої системи (якщо виборець перебуває в такій установі), у такому документі обов'язково мають бути вказані не лише особисті дані про особу, а й її громадянство;
- закордонний паспорт (якщо виборець голосує на закордонній виборчій дільниці);
- дипломатичний паспорт (якщо виборець голосує на закордонній виборчій дільниці);
- службовий паспорт (якщо виборець голосує на закордонній виборчій дільниці);
- посвідчення особи моряка (якщо виборець голосує на спеціальній виборчій дільниці, створеній на судні).

Більшість виборців голосуватимуть на території України. Щоб одержати бюлетень, вони мають показати паспорт громадянина України.

Які є види виборчих дільниць?

Виборчі дільниці поділяються на звичайні, спеціальні та закордонні. **Звичайні дільниці** створено для голосування вибор-

ців за місцем проживання, і саме на них прийдуть голосувати більшість громадян. **Спеціальні дільниці** функціонуватимуть у стаціонарних лікувальних закладах (у лікарнях), на суднах, що перебуватимуть 30 вересня 2007 року у плаванні, на полярній станції України, а також в установах кримінально-виконавчої системи (в'язницях, колоніях тощо). Спеціальна дільниця може бути створена лише для одного такого закладу чи установи. **Закордонні дільниці** працюватимуть при посольствах, консульствах та інших офіційних представництвах України, а також у військових частинах, дислокованих за кордоном. На виборах 30 вересня 2007 року функціонуватимуть понад 33 тисячі звичайних та спеціальних виборчих дільниць і 115 закордонних.

До списку виборців на кожній дільниці, за поодинокими винятками, можуть бути внесені не менше ніж 20 і не більше ніж 2 500 осіб.

Де голосують військовослужбовці?

Військовослужбовці голосують на звичайних виборчих дільницях, що містяться **за межами їхніх військових частин**. Кожному військовикові строкової служби надають **відпустку тривалістю щонайменше чотири години**, щоб він міг проголосувати.

Якщо військову частину дислоковано на великій відстані від населеного пункту, то як виняток у такій частині створюють спеціальну виборчу дільницю.

Військовослужбовці, що перебувають у військових формуваннях за кордоном, голосують на закордонних виборчих дільницях.

Де можна ознайомитися з передвиборчими програмами партій та блоків і відомостями про кандидатів у депутати?

Інформаційні плакати партій чи блоків, що містять фотографії перших п'яти кандидатів у виборчому списку та повний список кандидатів, будуть надані виборцям для ознайомлення у приміщенні дільничної виборчої комісії починаючи від **22 вересня**. Передвиборчі програми мають бути опубліковані передусім у газетах “Голос України” та “Урядовий кур'єр”. Перебіг виборчої кампанії, діяльність кандидатів у депутати висвітлюють медіа: телебачення, радіо, центральна та регіональна преса, інтернет-видання. Найточніші відомості про партійні списки та передвиборчі програми, про представників партій та блоків у виборчих комісіях тощо вміщено на офіційному сайті Центральної виборчої комісії: www.cvk.gov.ua.

Чи надсилатимуть виборцям запрошення на вибори?

Кожному виборцеві, внесеному до списку, дільнична виборча комісія не пізніше ніж **22 вересня** має надіслати іменне запрошення. У запрошенні мають вказати прізвище та ініціали виборця, його номер у виборчому списку (за цим номером він зможе легко себе знайти в списках, коли прийде на виборчу дільницю 30 вересня), адресу й телефон дільничної виборчої комісії, години її роботи, час і місце голосування. У запрошеннях, надісланих тим виборцям, котрі **постійно не здатні самі пересуватися** (про це ставлять відповідну позначку в списку виборців), також зазначають, що вони зможуть проголосувати вдома чи в іншому місці, де вони перебувають (наприклад, у лікарні).

Чи потрібно перевіряти свої дані у списку виборців і де це можна зробити?

Виборчий бюлетень 30 вересня виборець може одержати тільки в тому разі, якщо його внесено до списку виборців на конкретній виборчій дільниці і якщо вказані в цьому списку дані про виборця відповідають даним його паспорта чи іншого документу, що підтверджує особу та громадянство. Тому обов'язково

потрібно **заздалегідь перевірити**, чи внесено виборця до списку виборців і чи правильно там відображено дані про нього.

Список містить такі дані про виборця: прізвище, ім'я та по батькові; число, місяць і рік народження; місце проживання та адресу житла (або адресу місця перебування, якщо йдеться про військовослужбовців чи людей, котрі відбувають покарання).

Починаючи від **18 вересня** списки виборців можна перевірити на звичайних та закордонних виборчих дільницях, а від **23 вересня** — на спеціальних та закордонних виборчих дільницях.

Що робити, якщо виборця немає у виборчому списку?

Виборець, якого не внесли до списку виборців за місцем його проживання, має подати **скаргу** до дільничної чи окружної виборчої комісії або **позовну заяву** до місцевого суду за місцем положення дільничної комісії. У скарзі потрібно вказати орган, до якого подано скаргу (наприклад, дільничну виборчу комісію); своє прізвище, ім'я, по батькові; поштову адресу, контактний телефон, адресу електронної пошти (якщо є); прізвище, ім'я, по батькові особи або назву установи чи органу, діяльність якої чи якого виборець оскаржує (скажімо, члена дільничної комісії або

самої дільничної комісії). Далі належить викласти суть питання; назвати докази, якими виборець обґрунтовує свої вимоги (наприклад, його зареєстровано за адресою на території виборчої дільниці); сформулювати свої вимоги (вимагати внесення до списку виборців); навести перелік доданих до скарги документів і матеріалів (наприклад, ксерокопію паспорта); вказати осіб, яких виборець вважає за потрібне залучити до розгляду скарги. Текст скарги потрібно підписати і зареєструвати в тому органі, до якого її подано (наприклад, в секретаря дільничної комісії).

Скаргу до дільничної виборчої комісії можна подати не пізніше ніж **24 вересня**, до окружної виборчої комісії — не пізніше ніж **26 вересня**, позовну заяву до місцевого суду — не пізніше ніж **27 вересня**. Дільнична виборча комісія розглядає скаргу не довше ніж два дні, а на третій день видає виборцеві копію свого рішення про внесення до списку виборців або вмотивоване рішення про відмову. Окружна виборча комісія розглядає скаргу не довше ніж два дні, а якщо її подано 26 вересня, — невідкладно. Копію рішення окружної виборчої комісії виборцеві видають наступного дня після ухвалення того рішення. Суд також має розглянути позовну заяву протягом двох днів, але не пізніше ніж 27 вересня, а скаргу, подану 27 вересня, — невідклад-

но. Рішення суду, ухвалене 27 вересня, невідкладно передають до окружної виборчої комісії.

Що робити, якщо до виборчого списку внесено неточні дані про виборця?

Припустімо, 30 вересня виявилось, що дані про виборця у списку містять неточності та технічні описки. Наприклад, неправильно написано його прізвище, ім'я, по батькові, дату народження, номер будинку чи квартири. Однак попри такі помилки, цілком зрозуміло, що до списку внесено саме того виборця, який прийшов на дільницю. За таких обставин голова, заступник або секретар дільничної комісії має право **усунути неточності**, зробивши відповідну позначку й поставивши свій підпис у графі “Примітки” в списку виборців. Але якщо в день голосування виявиться, що через неточності в списку не можливо ідентифікувати виборця, він взагалі не зможе проголосувати, бо 30 вересня ані дільничні, ані окружні комісії, ані суди не розглядатимуть скарг виборців щодо неточностей у списках. Тому виборцям варто **перевірити** дані про себе в списку заздалегідь, **до 27 вересня**.

Чи може проголосувати виборець, котрий 30 вересня перебуватиме в Україні, але далеко за межами свого постійного місця проживання?

Виборець, який 30 вересня перебуватиме далеко від свого населеного пункту і не матиме змоги до нього дістатися в той самий день, не зможе й проголосувати. Бо на позачергових виборах нікому не видаватимуть відкріпних посвідчень.

Як зможе проголосувати виборець, не здатний пересуватися самотійно?

Такий виборець може проголосувати за межами дільниці — вдома або в іншому місці, де він перебуває (наприклад, у лікарні). Члени комісії прийдуть до нього з переносною виборчою скринькою і витягом зі списку виборців.

У списку виборців навпроти прізвищ тих виборців, котрі **постійно** не можуть пересуватися самотійно (наприклад, інваліди, немічні люди), мають зробити відповідну позначку. Тому їм не потрібно подавати до виборчої дільниці ніяких документів. У доставленому їм запрошенні вже зазначать, що вони матимуть можливість проголосувати за місцем перебування (вдома, у лікарні тощо). Таке повідомлення мають доставити не пізніше

ніж 22 вересня. Однак за бажанням такий виборець зможе проголосувати і в приміщенні для голосування (приміщенні, де працює дільнична комісія). Про це він має не пізніше ніж о **12.00 год. 29 вересня** особисто повідомити членам виборчої дільниці або передати їм письмову заяву. Форму такої заяви затверджує Центральна виборча комісія.

Якщо виборець тимчасово не здатний пересуватися самостійно, він має написати заяву про те, щоб виборча комісія забезпечила йому можливість проголосувати за місцем його перебування. У заяві потрібно обов'язково вказати адресу, де він перебуватиме в день голосування (в межах виборчої дільниці або в лікарні в тому-таки населеному пункті). Таку заяву належить надіслати поштою або передати на дільницю через рідних чи знайомих не пізніше ніж о **20 год. 28 вересня**.

Як може проголосувати виборець, який лежить у лікарні?

Виборець може проголосувати на **спеціальній виборчій дільниці** в тому лікарняному закладі, де він перебуває. Списки виборців на такій дільниці складають не пізніше ніж **22 вересня**, і починаючи від **23 вересня** пацієнти можуть перевіри-

ти себе у списках. Якщо хворий потрапив до лікарні в період від 22 по 27 вересня, то головний лікар подає відомості про це до дільничної комісії спеціальної дільниці, і новоприбулого вносять до списку виборців на цій дільниці. Той виборець, котрий опинився в лікарні після 27 вересня, має право подати заяву до своєї дільничної комісії за місцем проживання. У заяві потрібно зазначити, що виборець просить надати йому можливість проголосувати за місцем перебування — в лікарні (у такому разі до нього прийдуть члени комісії зі скринькою для голосування). Його заяву має засвідчити головний лікар своїм підписом і печаткою лікарні. Однак цим правом виборець може скористатися лише в тому разі, якщо лікарня міститься в тому самому населеному пункті, що й дільниця, на якій його внесено до списку виборців.

Які обмеження встановлено для виборців, що останнім часом виїхали за кордон?

26 вересня державна прикордонна служба передає до окружних виборчих комісій дані про тих виборців, які перетнули державний кордон України і до цієї дати не повернулися в Україну. З окружних виборчих комісій такі відомості надходять до

дільничних комісій. А ті на своїх засіданнях 27 вересня вилучають таких виборців зі списків. Отже, такі громадяни не зможуть проголосувати. Припустімо, виборець повернувся з-за кордону 26 чи 27 вересня. За таких обставин він матиме дуже малі шанси відновити себе в списку виборців на своїй виборчій дільниці, оскільки 27 вересня — останній день подання відповідної позовної заяви до місцевого суду. А виборець, який виїхав з України **перед 26 вересня** і повернувся в період між **28–30 вересня**, взагалі не матиме шансів проголосувати.

Хто має право бути присутнім на виборчій дільниці в день голосування?

Постійно перебувати на виборчій дільниці в день голосування мають право члени дільничної виборчої комісії, члени виборчих комісій вищого рівня (окружної чи центральної), кандидати в депутати, уповноважені особи партій та блоків, зареєстрованих як учасники виборчих перегонів і внесених до виборчих бюлетенів, офіційні спостерігачі від цих партій та блоків (не більше ніж по дві особи від партії чи блоку), офіційні спостерігачі від іноземних держав та міжнародних організацій (наприклад, ОБСЄ), представники медіа (не більше ніж по двоє від одного ЗМІ). Крім

того, на дільницях можуть бути присутні й офіційні спостерігачі від українських громадських організацій (не більше ніж троє від різних організацій на одній дільниці), яких зареєстровано в Україні не менше ніж два роки тому і однією зі статутних напрямків діяльності яких є питання виборчого процесу. Нині таке право мають близько 20 громадських організацій. Декотрі з них, зокрема такі як Комітет виборців України, Всеукраїнська громадська організація “Інститут Адвокасі”, можуть відряджати своїх спостерігачів на виборчі дільниці по всій території України. Інші мають право спрямовувати своїх представників лише на дільниці, створені в межах певного територіального округу, на який поширюється діяльність організації за її статутом. Повна інформація про громадські організації, що мають право відряджати спостерігачів на вибори, має бути оприлюднена не пізніше ніж 9 вересня.

Іншим особам, окрім перелічених, бути присутніми на виборчій дільниці під час голосування заборонено. Дільнична виборча комісія не має права дозволити іншим особам бути присутніми на дільниці під час голосування.

Сам виборець має право перебувати на дільниці стільки часу, скільки йому знадобиться для того, щоб проголосувати.

Працівники органів внутрішніх справ мають охороняти правопорядок під час голосування 30 вересня та під час підрахунку голосів лише за межами приміщення для голосування. Якщо виникне потреба усунути правопорушення, голова, заступник голови або секретар комісії може викликати правоохоронців для того, щоб вони усунули правопорушення, але тільки на той час, який знадобиться для відновлення правопорядку.

Які повноваження мають на виборах офіційні спостерігачі від партій і блоків?

Офіційний спостерігач має право спостерігати за діями членів виборчої комісії з будь-якої відстані (звісно, не заважаючи їм фізично) під час засідань виборчої комісії, голосування на виборчій дільниці та поза нею (наприклад, ввійшовши до групи, що відвідує виборців вдома з переносною скринькою) і підрахунку голосів. Така особа також може фотографувати, знімати на відео- та кіноплівку, робити аудіозаписи, не порушуючи таємниці голосування. Офіційному спостерігачеві від партії чи блоку надано повноваження складати акти про виявлені порушення під час голосування та підрахунку голосів, звертатися до виборчої комісії чи до суду з вимогою усунути порушення тощо. Крім того, така особа має право

одержати копії протоколів про підрахунок голосів, встановлення результатів голосування тощо. Під час голосування та підрахунку голосів офіційний спостерігач також має право вживати належних заходів для того, щоб припинити порушення законодавства.

Однак офіційному спостерігачеві закон не дозволяє заповнювати виборчий бюлетень замість виборця (навіть якщо той про це попросить), порушувати таємницю голосування, перешкоджати діяльності виборчої комісії.

Які повноваження мають на виборах офіційні спостерігачі від громадських організацій?

Офіційні спостерігачі від громадських організацій мають майже ті самі права, що й спостерігачі від партій та блоків. Однак вони не можуть ані вживати заходів для усунення виявлених порушень закону, ані складати акти про порушення, ані звертатися до виборчої комісії чи до суду з вимогою усунути порушення і т. ін.

Як стати офіційним спостерігачем?

Офіційним спостерігачем від партії чи блоку або від громадської організації може стати громадянин України, який має

право голосу, за умови, що він не є членом виборчої комісії, посадовою особою органів виконавчої влади або суду, правоохоронних органів чи органів місцевого самоврядування, військовослужбовцем чи особою, котра перебуває на альтернативній (невійськовій) службі. Натомість громадянин України не має права бути офіційним спостерігачем від іноземної держави чи міжнародної організації.

Охочий виступити в ролі офіційного спостерігача на виборах має передусім звернутися до виборчого штабу партії чи блоку або до громадської організації. Партія чи блок або громадська організація готує спеціальне подання, в якому вказує прізвище, ім'я, по батькові, громадянство, дату народження, адресу, посаду, номер телефону потенційного спостерігача. Згаданий документ разом з заявою про згоду громадянина бути офіційним спостерігачем треба подати до окружної виборчої комісії не пізніше ніж **24 вересня**. Наступного дня після одержання тих документів окружна виборча комісія видає посвідчення офіційного спостерігача.

Як виборець одержує виборчий бюлетень?

Виборець показує **документ**, що засвідчує його особу та громадянство України (найчастіше — паспорт). Один член діль-

ничної комісії знаходить його в списку виборців. Виборець ставить свій **підпис** у цьому списку навпроти свого прізвища. Інший член комісії заповнює **контрольний талон**, а також зазначає своє прізвище і ставить підпис у виборчому бюлетені. Виборець ставить свій підпис у контрольному талоні. Відтак член комісії відриває контрольний талон і видає виборцеві бюлетень.

Який вигляд має виборчий бюлетень?

Виборчий бюлетень складається з двох частин — власне бюлетеню і контрольного талону. На бюлетені друкарським способом вказано дату та назву виборів. Нижче вміщено повні назви усіх партій та блоків, що беруть участь у виборах, і прізвища, імена та по батькові перших п'яти кандидатів у виборчому списку. Ліворуч біля назви партії чи блоку стоять її чи його порядковий номер та порожній квадрат. Під переліком партій та блоків — неперервна лінія, а під нею — текст: “Не підтримую кандидатів у народні депутати України від жодної політичної партії, виборчого блоку політичних партій”. Ліворуч від цього напису теж стоять порядковий номер і порожній квадрат.

На кожному виборчому бюлетені дільнична комісія має поставити свою **печатку**. Видаючи виборцеві бюлетень, член ко-

місії зазначає на ньому своє **прізвище** і ставить свій **підпис**. У момент одержання бюлетеню виборцеві варто перевірити, чи є всі ці дані на ньому, інакше заповнений бюлетень визнають недійсним, і голос цього виборця не буде врахований.

На **контрольному талоні** друкарським способом нанесено назву та дату виборів. Член дільничної комісії, який видає бюлетень, вказує на контрольному талоні **номер виборця** у виборчому списку на дільниці, зазначає своє **прізвище** і ставить свій **підпис**. Свій **підпис** на контрольному талоні ставить і виборець. Одержуючи бюлетень виборцеві варто перевірити, чи виконав член комісії ці формальності і чи відірвав контрольний талон, інакше бюлетень визнають недійсним.

В якій послідовності партії та блоки розміщено у виборчому бюлетені?

Усі партії та блоки — учасники виборчих перегонів — розміщено у виборчому бюлетені в тій послідовності, яку визначено в Центральній виборчій комісії через жеребкування. Така послідовність має бути встановлена не пізніше ніж 4 вересня.

Як правильно заповнити бюлетень і опустити його до виборчої урни?

Виборець має заповнити бюлетень особисто, у кабіні для голосування. Якщо через фізичні вади він не може зробити це сам, то має право попросити про допомогу будь-якого іншого виборця, що не є членом виборчої комісії, кандидатом у депутати, уповноваженою особою від партії чи блоку або офіційним спостерігачем. Однак перш ніж скористатися допомогою, потрібно повідомити про це голові або іншому членові дільничної комісії.

Якщо виборець голосує вдома чи в лікарні, то бюлетень він має заповнити так, щоб цього не бачив ніхто з присутніх у кімнаті.

У виборчому бюлетені виборець може зробити тільки **одну позначку**, наприклад, поставити “+” (плюс) чи “✓” (галочку) в одному з порожніх квадратів — або навпроти назви партії чи блоку, або навпроти напису, що починається словами: “Не підтримую....” Якщо позначки стоятимуть біля двох чи кількох квадратів і якщо на бюлетені будуть якісь додаткові написи чи малюнки, його визнають недійсним.

Заповнений бюлетень виборець має опустити до виборчої скриньки особисто. Якщо він не може зробити це фізично, то має право скористатися допомогою іншого виборця, який не

є членом виборчої комісії, кандидатом у депутати, уповноваженою особою партії чи блоку або офіційним спостерігачем. Однак перш ніж вдатися по допомогу, потрібно повідомити про це голові або іншому членові дільничної комісії.

Що робити виборцеві, якщо він зробив помилку, заповнюючи бюлетень?

У такому разі виборець може одержати **новий бюлетень**. Вийшовши з кабінки для голосування, потрібно відразу звернутися з письмовою заявою до того члена комісії, котрий видав бюлетень. Виборець повертає членові комісії зіпсований бюлетень і одержує новий. У той час член комісії в списку виборців навпроти прізвища виборця робить позначку про видачу нового бюлетеню.

Натомість зіпсований бюлетень член комісії погашає як невикористаний (надрізає його правий нижній ріжок) і складає відповідний акт. Цей акт мають підписати два члени дільничної комісії, які видали новий бюлетень, і сам виборець.

Важливо пам'ятати, що ще раз нового бюлетеню виборцеві вже не видадуть, якщо він припуститься помилки і в ньому. Тому потрібно дуже уважно заповнити повторно виданий бюлетень.

Як діяти, якщо під час голосування порушено права виборця?

Якщо під час голосування його права порушено, виборець може подати **скаргу** на дії або бездіяльність дільничної комісії чи її членів до окружної виборчої комісії або до місцевого суду. У скарзі виборець зазначає, кому він її подає (вказує назву, адресу, телефон дільничної комісії) і на кого (вказує назву комісії або прізвище, ім'я та по батькові, адресу, телефон члена комісії, який порушив її права), а також своє прізвище, ім'я, по батькові, адресу, телефон і т. ін. Далі виборець викладає суть вчиненого порушення, описує обставини, за яких воно відбулося, наводить докази, зазначає, які саме його права та законні інтереси порушено, і формулює свої вимоги (наприклад, вимагає вжити належних заходів). У скарзі треба також перелічити додані до неї матеріали та документи (за такі документи можуть правити акти про порушення). Не завадить вказати осіб, яких, на думку виборця, варто залучити до розгляду скарги, наприклад, свідків. У ролі свідків можуть виступати інші виборці, що прийшли голосувати, а також офіційні спостерігачі від партій чи блоків або громадських організацій, а також представники медіа.

У кінці тексту скарги виборець ставить свій підпис і дату. Таку скаргу можна подати протягом **двох днів від дня голосування**.

До дільничної виборчої комісії виборець може подати заяву щодо порушень, що їх вчинили під час голосування сама дільнична комісія, її члени, або скаргу на дії офіційних спостерігачів чи інших виборців. Такі звернення належить подати до дільничної виборчої комісії не пізніше ніж **о 22 год. 30 вересня**.

Варто пам'ятати, що виборець може оскаржувати рішення, дії або бездіяльність члена виборчої комісії чи самої комісії лише тоді, коли порушено його права чи законні інтереси (тут не йдеться про скарги на неточності в списках виборців).

Коли будуть оголошені результати виборів?

Результати виборів Центральна виборча комісія має встановити не пізніше ніж 15 жовтня, а офіційно їх оприлюднити — не пізніше ніж **20 жовтня 2007 року**. Якщо у виборах візьмуть участь менше ніж 50% виборців, вибори будуть визнані недійсними. В такому разі протягом двох місяців Центральна виборча комісія призначить повторні позачергові вибори. Якщо вибори будуть визнані такими, що відбулися, то не пізніше ніж 20 жовтня в газетах “Голос України” та “Урядовий кур'єр” будуть оприлюднені результати виборів та списки обраних народних депутатів.

Безкоштовно